

оцінювати їх і передавати іншим. Навчання за бакалаврською програмою сприяє також формуванню здатності до навчання протягом усього життя і роботи в команді.

Перспективи подальших досліджень можуть бути пов'язані з порівняльним аналізом бакалаврських програм підготовки фахівців економічного профілю в Німеччині й Україні та виявленні й обґрунтуванні шляхів застосування досвіду німецьких університетів у нашій країні.

Література

1. Вища освіта України і Болонський процес: [навч. посіб.] / [М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук, В. В. Грубінко, І. І. Бабін]; за ред. В. Г. Кременя. – К. : Освіта, 2004. – 384 с. 2. **Степко М. Ф.** Болонський процес і навчання впродовж життя: [монографія] / М. Ф. Степко, Б. В. Клименко, Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ. – Харків: НТУ «ХПІ», 2004. – 112 с.

УДК 378.046.4

Григорій Білянін

ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ КЕРІВНИХ І ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ УКРАЇНИ З ПЕРШИХ РОКІВ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ДОНИНИ

Білянін Г. І. Підвищення кваліфікації керівних і педагогічних кадрів закладів освіти України з перших років незалежності донині.

У статті досліджено стан підвищення кваліфікації керівних і педагогічних кадрів закладів освіти в Україні з перших років незалежності в умовах глобалізації та інтеграції (з 1991 року донині). Розкрито форми, зміст, тривалість та частота курсів підвищення кваліфікації керівних і педагогічних кадрів у досліджуваній період.

Ключові слова: курси підвищення кваліфікації, керівні і педагогічні кадри, програма курсів, форма і зміст.

Білянін Г. И. Повышение квалификации руководящих и педагогических кадров учреждений образования Украины с первых годов независимости по настоящее время.

В статье исследовано состояние повышения квалификации руководящих и педагогических кадров образовательных учреждений в Украине с первых годов независимости в условиях глобализации и интеграции (с 1991 года по настоящее время). Раскрыты формы, содержание, продолжительность и частота курсов повышения квалификации руководящих и педагогических кадров в исследуемый период.

Ключевые слова: курсы повышения квалификации, руководящие и педагогические кадры, программа курсов, форма и содержание.

Bilanyan G. I. Training management and teaching staff educational institutions of Ukraine in the first years of independence to present.

The article examines the state of the organization of training courses of management and teaching staff of educational institutions in the early years of independence, in the context of globalization and integration (1991-present). The forms, contents, duration and frequency of training courses of management and teaching staff in the period of research are revealed.

Key words: training courses, management and teaching staff, program courses, form and content.

Кінець ХХ ст. – початок ХХІ ст. позначений докорінними змінами в соціально-економічному і політичному житті України, які не оминули й систему освіти, що була і залишається визначальним чинником політичної, соціально-економічної та наукової життєдіяльності суспільства.

Модернізація системи освіти України вимагає забезпечення належного рівня підготовки кадрового складу закладів освіти. У цьому контексті дуже важливою є проблема розвитку функціональної компетентності керівних кадрів закладів освіти, забезпечення їх неперервної освіти. У пошуках оптимальних рішень означеної проблеми доцільно здійснити ретроспективний аналіз розвитку системи підвищення кваліфікації керівних і педагогічних кадрів закладів освіти України.

Становлення та розвиток системи підвищення кваліфікації керівних і педагогічних кадрів закладів освіти України висвітлено у працях А. Зубка, Н. Клокар, А. Кузьмінського, С. Крисяка, В. Лугового, Л. Ляхощької, В. Маслова [6], В. Олійника, Н. Протасової [10], В. Семиченко, І. Якухно та інших.

Проте проблема підвищення кваліфікації керівних і педагогічних кадрів закладів освіти в Україні в перших роках незалежності і донині висвітлена недостатньо.

Мета статті – висвітлити стан підвищення кваліфікації керівних і педагогічних кадрів закладів освіти в Україні з перших років незалежності донині.

На початку 1990-х років система післядипломної педагогічної освіти України нараховувала 29 інститутів післядипломної педагогічної освіти і 19 факультетів підвищення кваліфікації вищих педагогічних навчальних закладів III-IV рівнів акредитації, понад 100 центрів та курсів. Обласні інститути післядипломної педагогічної освіти визнані вищими навчальними закладами III-го рівня акредитації, Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти АПН України – вищим навчальним закладом IV-го рівня акредитації. Пізніше більша їх частина була перейменована в інститути післядипломної педагогічної освіти (ІППО), яким додалися функції вищих навчальних закладів – перепідготовка і підготовка педагогічних працівників за новими спеціальностями.

Отже, на початку 90-х рр. XX ст. в Україні сформувалася демократична багаторівнева система післядипломної педагогічної освіти (ІППО) з децентралізованою формою організації й керівництва підвищенням кваліфікації в регіонах, областях, містах (районах), школах з урахуванням місцевих умов і потреб педагогічних працівників.

Трансформаційні зміни періоду незалежності значною мірою вплинули на модернізацію структури та напрямки роботи післядипломної педагогічної освіти України. Так, замість предметних кабінетів у структурі інститутів були створені відділи: суспільно-гуманітарних, природничо-математичних дисциплін, початкової школи та дошкільного виховання, курсової перепідготовки та кафедри педагогіки, психології і методики викладання [7, с. 24].

Основним завданням ІППО було покращення організації та проведення курсів підвищення кваліфікації, зокрема, ознайомлення педагогів області з новими педагогічними технологіями та передовим педагогічним досвідом, психолого-педагогічним супроводом навчання і виховання учнів. Значно змінилися і терміни проведення курсів – від 2 до 4 тижнів. Різноманітними стали їх напрямки: тематичні, інтегровані, авторські, категорійні. Структурованою стала і тематика викладу матеріалу, яка здійснювалася за блоковою системою. Вона містила такі складники: гуманітарна підготовка, функціональна і фахова підготовка, індивідуальна творча робота, контрольньо-оціночні заняття [7, с. 17].

У зв'язку з набуттям незалежності в Україні актуальним постало мовне питання. Значна увага приділяється вивченню української мови та мов національних меншин. Так, одним із пріоритетних завдань Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області було запровадження в усіх румуномовних школах обов'язкового вивчення державної мови. Для покращення ситуації щодо навчально-методичного забезпечення ЗНЗ області навчальною літературою на базі інституту були сформовані

творчі колективи з написання підручників з української мови для румуномовних шкіл. У цей же час вперше в Україні було введено посаду методиста з українознавства та методиста історії в румуномовних школах, а з 1997 року – методиста з початкового навчання для цієї категорії шкіл [4, с. 24–26].

Виятково важливе значення для системи ППО мала розроблена у 1992 році концепція неперервного підвищення кваліфікації та перепідготовки педагогічних кадрів України.

Згідно з цією концепцією, головною метою неперервного підвищення кваліфікації та перепідготовки педагогічних кадрів України є приведення професійної компетентності педагогічних працівників у відповідність до визнаних світових стандартів, розвиток їхнього творчого потенціалу та педагогічної майстерності, підвищення інтелектуального і загальнокультурного рівнів.

Досліджуваний період характеризується значною активізацією науково-дослідної роботи в післядипломній педагогічній освіті. Окрема увага приділялася й питанню підвищення кваліфікації керівників закладів освіти в Україні. Так, В. Пікельна (1990 р.) розкриває теоретичні основи управління школою. У праці Т. Шамової (1995 р.) управління школою розглядається з позицій менеджменту. Є. Березняк (1996 р.) у методичному посібнику для керівників шкіл висвітлює шляхи реалізації принципів демократизації в управлінській діяльності директора школи. Праця М. Дарманського (1997 р.) присвячена соціально-педагогічним основам управління освітою в регіоні. Л. Даниленко (1998 р.) проаналізував шляхи модернізації змісту, форм та методів управлінської діяльності директора загальноосвітньої школи. Значним внеском у розвиток післядипломної педагогічної освіти є монографія Н. Протасової (1998 р.) [10], у якій на основі системного аналізу досліджено її зміст, функції і структуру.

У низці дисертаційних досліджень українських науковців (Л. Карашук, О. Мармази, В. Маслова, В. Пуцова, В. Стрельникова) проаналізовано функції, принципи, концептуальні положення науково-педагогічного керівництва щодо підвищення управлінської компетентності керівника школи [4]; досліджено процес удосконалення курсової підготовки директора школи до керівництва процесом виховання; дидактично обгрунтовано зміст підготовки менеджера освіти у системі післядипломної освіти; висвітлено шляхи розвитку професійної компетентності вчителів у закладах післядипломної освіти; розроблено систему підвищення функціональної компетентності керівників загальноосвітніх навчальних закладів [3].

Початок XXI століття характеризується такими процесами, як: глобалізація, інтернаціоналізація та євроінтеграція, які вимагають принципових змін у структурі та змістовному наповненні фундаментального, психолого-педагогічного, методичного, практичного, гуманітарного та соціально-економічного складників підвищення кваліфікації керівних і педагогічних кадрів закладів освіти.

У зв'язку з цим перед післядипломною педагогічною освітою України поставили нові завдання, зокрема: забезпечення випереджувального характеру підвищення кваліфікації педагогічних кадрів відповідно до суспільних вимог; мотивування неперервного фахового зростання; підготовка резерву кадрів, яких вимагає подальший розвиток суспільства; створення ефективних технологій навчання дорослих; проведення наукових досліджень з актуальних проблем.

Сучасна система післядипломної педагогічної освіти є багатофункціональною і розгалуженою та складається з Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти (з 8.11.07 р. – Університет менеджменту освіти), 26 обласних, Кримського республіканського інституту післядипломної педагогічної освіти, 19 факультетів підвищення кваліфікації в педагогічних університетах та інститутах, госпрозрахункових

центрів підвищення кваліфікації педагогічних та керівних кадрів. Структура навчального закладу післядипломної освіти визначається відповідно до Положення про державний вищий заклад освіти, статусу навчального закладу з урахуванням специфіки і потреб в перепідготовці кадрів. Структурними підрозділами навчального закладу є факультети, кафедри, центри, відділи, сектори, наукові, науково-методичні лабораторії тощо.

Загалом, в Україні щорічно підвищують кваліфікацію понад 200 тис. керівних і педагогічних працівників закладів освіти, що свідчить про сформовану розгалужену систему підвищення кваліфікації цієї категорії працівників.

Науковці визначають загальнометодичні та специфічні педагогічні принципи функціонування системи післядипломної педагогічної освіти України [10]. До *загальнометодичних* належать: принцип соціальної детермінованості; принцип системності; принцип наступності й перспективності; принцип комплексності; принцип науковості; принцип прогностичності та принцип конкретно-історичного підходу. Також необхідно виокремити *специфічні* педагогічні принципи, характерні для функціонування системи післядипломної педагогічної освіти, зокрема: органічна єдність базової і післядипломної педагогічної освіти; відкрите планування навчання; довільність у виборі часу, темпу і місця навчання. Вільний розвиток індивідуальності й індивідуальних освітніх потреб, актуалізація результатів навчання передбачає невідкладне застосування на практиці набутих знань, умінь і навичок. Практичне застосування означених принципів робить систему післядипломної педагогічної освіти керованою і сприяє її гармонійному розвитку й оптимізації.

Із 2000 р. окремого значення набули педагогічні інновації, які стосувалися не тільки системи освіти України загалом, а й системи післядипломної педагогічної освіти. У цьому контексті важливою є організація процесу підвищення кваліфікації керівних та педагогічних працівників за кредитно-модульною системою навчання. Її новизна полягає в тому, що вона ґрунтується на модульній технології навчання та залкових кредитах, передбачає чітке визначення складників професійної компетентності керівних та педагогічних працівників закладів освіти та моніторинг їхнього розвитку.

Із 2008 р. упровадження кредитно-модульної системи організації підвищення кваліфікації керівних та педагогічних кадрів закладів освіти перебуває у стадії експерименту, який проходить на базі Університету менеджменту освіти НАПН України, Київського гуманітарного педагогічного університету ім. Б. Грінченка, а також Харківського, Луганського, Івано-Франківського, Миколаївського та Київського обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти. Тому особливо цінним є зарубіжний досвід організації кредитно-модульної системи навчання.

Кредитно-модульна система навчання тісно пов'язана ще з однією інновацією – компетентнісним підходом, який у сучасних умовах набуває все більшого поширення як у теоретичній, так і у практичній площині.

Компетентнісний підхід накладає певні вимоги до якісних характеристик керівних і педагогічних кадрів закладів освіти – замість традиційних знань, умінь і навичок до уваги береться їх професійна компетентність – «сукупність знань, умінь, мотивації, особистісних якостей і поведінки». Причому професійна компетентність керівника закладу освіти залежить від його професійної компетенції – «нормативно-визначеного опису вимог до особистісних, професійних, когнітивних якостей, яким повинен відповідати керівник навчального закладу» [2].

Розроблення концептуальних ідей організації системи розвитку функціональної компетентності керівників загальноосвітніх навчальних закладів в умовах регіону вимагає ґрунтовного аналізу сучасного стану теоретичних досліджень у психолого-педагогічній та філософській літературі в Україні.

Тому відповідно до мети та завдань дослідження вважаємо за доцільне здійснювати аналіз праць вітчизняних науковців з проблеми розвитку функціональної компетентності керівників загальноосвітніх навчальних закладів в умовах регіону за такими напрямками:

– теоретико-методичні засади організації післядипломної педагогічної освіти (А. Зубко, Н. Клокар, А. Кузьмінський, С. Крисюк, В. Луговий, Л. Ляхощка, Л. Ніколенко, В. Олійник, Н. Протасова [10], В. Семиченко, Л. Сігасва, М. Смирнова, Н. Чепурна, І. Якухно та ін.);

– проблеми організації неперервної освіти (Т. Десятов, І. Зязюн, Л. Кравченко, М. Лапенко, Т. Маркова, Т. Кач та ін.);

– теоретико-методологічні засади розвитку керівників ЗНЗ у системі післядипломної освіти (В. Базелюк [1], Г. Єльнікова, С. Королук [2], В. Маслов [4], В. Мельник [5], Л. Пермінова, Т. Сорочан та ін.);

– психологічні аспекти підготовки керівників ЗНЗ (О. Брюховецька, Т. Дзюба, О. Нежинська [6], Д. Прасол, Ж. Серкіс та ін.);

– проблема впровадження компетентнісного підходу в післядипломну педагогічну освіту керівників ЗНЗ (Р. Вдовіченко, В. Дивак, В. Олійник, В. Яструбова та ін.);

– теорія управління загальноосвітніми навчальними закладами (Г. Дмитренко, Л. Забродська, Л. Калініна, М. Кириченко, В. Луначек, О. Мармаза [3], В. Пікельна, Г. Полякова, В. Шаркунова та ін.);

– аспекти організації управлінської діяльності керівника ЗНЗ (В. Гуменюк, Л. Даниленко, І. Пархоменко, Н. Попова [9], Т. Сорочан та ін.);

– підготовка керівників ЗНЗ до впровадження інновацій (Н. Василенко, Н. Ларіна, Н. Погрібна та ін.).

Отже, упродовж 1991–2000 років у системі підвищення кваліфікації керівних та педагогічних кадрів відбуваються процеси гуманізації, демократизації, деідеологізації та національної спрямованості. Розроблена концепція неперервного фахового зростання педагогічних працівників у ЦППО, на базі якого здійснюється не лише підвищення кваліфікації, а й підготовка керівників закладів освіти. Інститути удосконалення вчителів розглядаються не лише як науково-методичні центри, а й як вищі навчальні заклади III-IV рівнів акредитації. Упроваджується система підвищення кваліфікації керівників ЗНЗ як професіоналів з управління соціально-педагогічними системами – менеджерів освіти.

Із 2000 р. на концептуальному та змістовному рівнях у системі підвищення кваліфікації керівних і педагогічних кадрів закладів освіти України відбулися такі зміни: впровадження кредитно-модульної системи навчання; врахування проблем і труднощів відповідної категорії слухачів та допомога в їх осмисленні на основі сучасних наукових знань; спрямованість форм і методів курсової підготовки на прийняття педагогічних або управлінських рішень; варіативність підходів до побудови структури відомих форм навчального процесу; проблемно-пошукова спрямованість навчального процесу; варіативність змісту та форм курсової підготовки як шлях оптимального врахування потреб педагогів та реалізації принципу свободи вибору; постійне вивчення результативності курсової підготовки; посилення дослідницької діяльності у процесі курсової підготовки, підняття педагогів до рівня дослідника власної педагогічної діяльності, впровадження освітніх інновацій та посилення в навчальному процесі ролі активних форм і методів навчання.

Перспективами дослідження вважаємо вивчення якісного стану практичного досвіду з розвитку функціональної компетентності керівників загальноосвітніх навчальних закладів на регіональному рівні.

Література

- 1. Базелюк В. Г.** Формування дослідницьких умінь керівників ЗНЗ в системі післядипломної педагогічної освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / В. Г. Базелюк; Держ. вищ. навч. закл. «Ун-т менеджменту освіти» АПН України. – К., 2008. – 246 с.
- 2. Королук С. В.** Розвиток управлінської культури керівника загальноосвітнього навчального закладу в процесі підвищення кваліфікації : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / С. В. Королук. – Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. – К., 2005. – 231 с.
- 3. Мармаза О. І.** Система підвищення функціональної компетентності керівників загальноосвітніх закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / О. І. Мармаза. – К., 1998. – 252 с.
- 4. Маслов В. И.** Теория и методика педагогического руководства непрерывным повышением компетентности директора школы : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.01. / В. И. Маслов. – К., 1991. – 429 с.
- 5. Мельник В. К.** Підвищення управлінської кваліфікації керівника загальноосвітнього навчального закладу в системі післядипломної педагогічної освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / В. К. Мельник. – Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. – К., 2003. – 220 с.
- 6. Нежинська О. О.** Психологічні умови формування гендерної компетентності керівників загальноосвітніх навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.07 / О. О. Нежинська. – ДВНЗ «Ун-т менеджменту освіти». – К., 2011. – 20 с.
- 7. Осолов П. В.** Короткий нарис історії Чернівецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти / П. В. Осолов, В. Ф. Федорак, Н. І. Черкач. – Чернівці : Технодрук, 2005 – 62 с.
- 8. Пермінова Л. А.** Розвиток професійних умінь керівника школи у системі курсової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Л. А. Пермінова. – Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. – К., 2002. – 203 с.
- 9. Попова Н. В.** Організаційно-методичні засади консультативного забезпечення управлінської діяльності керівників загальноосвітніх навчальних закладів у регіоні : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.06 / Н. В. Попова. – Ун-т менеджменту освіти АПН України. – К., 2008. – 222 с.
- 10. Протасова Н. Г.** Післядипломна освіта педагогів: зміст, структура, тенденції розвитку / Н. Г. Протасова. – К., 1998. – 172 с.

УДК 378.6

Галина Бобрицька, Надія Кушлакова

ХАРКІВСЬКИЙ ПЕРІОД НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОЛЕКСАНДРА МИХАЙЛОВИЧА ЛЯПУНОВА (1857–1918)

Бобрицька Г. С., Кушлакова Н. М. Харківський період науково-педагогічної діяльності Олександра Михайловича Ляпунова.

У статті узагальнено науково-педагогічні погляди О. М. Ляпунова в харківський період його життя; реконструйовано його діяльність як члена Харківського математичного товариства; визначено його ставлення до існуючої на той час системи навчання та контролю студентів військових і технічних навчальних закладів – репетицій.

Ключові слова: Олександр Михайлович Ляпунов, Харківське математичне товариство, педагогічна діяльність, завдання ВНЗ, репетиція, мотивація.

Бобрицька Г. С., Кушлакова Н. Н. Харьковский период научно-педагогической деятельности Александра Михайловича Ляпунова.

В статье обобщены научно-педагогические взгляды А. М. Ляпунова в харьковский период его жизни; реконструирована его деятельность в качестве члена Харьковского математического общества; определено его отношение к существующей в то время